

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARINDAN BORÇLANMA VE VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ

Göknur UMUTLU*

Neda ALİZADEH**

Ahmet Yakup ERKİLİÇ***

Özet

Bu çalışmada, maliye politikasının iki temel aracı olan vergi gelirleri ve borçlanmanın (iç ve dış borçlanma) ekonomik büyüme ile olan ilişkisi, 1990-2008 döneminde Klasik En Küçük Kareler Metodu kullanılarak incelenmiştir. Türkiye ekonomisinde iç kaynaklarla mı yoksa dış kaynaklarla mı büyüme sağlanabileceği oldukça önemli bir konu olmasına rağmen literatürde ortak bir bulgu gözlenmemesi araştırmanın motivasyonunu oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda dış borçlanmanın, Borçla Büyüme (Growth-Cum-Debt) Modeli kuramına uygun olarak büyümeyi pozitif etkilediği gözlemlenmiştir. Ancak iç borçlanma büyümeyi negatif etkilemekte, toplanan vergiler ise ekonomik büyüme üzerinde hiçbir etki yaratmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, borçlanma, vergiler.

The Effects of Fiscal Policy Tools Debt and Taxes on Economic Growth

Abstract

In this study, the relationship between economic growth and the two basic means of fiscal policy, tax revenues and debt (internal and external debt) is investigated in the period of 1990-2008 by using the classical least squares method. The motivation of this study is that despite being an important issue of whether the

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

** Uzm. Yrd., Kültür ve Turizm Bakanlığı.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi.

country will be financed by internal or external resources, any common finding in the literature was not observed. As a result of this study, it is found that foreign debt affects growth positively which supports the Growth-Cum-Debt hypothesis. However, domestic debt affects growth negatively while taxes collected does not create any impact on the economical growth.

Key Words: Economic growth, debt, taxes.

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ülkelerini, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırmak mümkün hale gelmiştir. Günümüzde, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde sekseni, gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Ancak bu yüzde seksenlik bölümün de, en az yüzde yirmisi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Fert başına düşen gelir yönünden, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında büyük bir uçurum gözlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik karakteristikleri aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

- a) Kişi başına düşen gelir seviyesinin düşük olması,
- b) Toplam üretimde tarımın payının yüksekliği,
- c) İhracatın ithalata bağımlılığının yüksek olması,
- d) Altyapı yatırımlarının yetersizliği,
- e) Teknolojik düzeydeki yetersizlikler,
- f) Gelir dağılımındaki adaletsizlikler.

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına gelirin genel olarak düşüklüğü ekonomik büyümeyi başat hedef olarak öne çıkarmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik gelişmelerini tamamlayabilmeleri için, öncelikle giderlerini karşılayacak yeterli gelire, sonra da kalkınmalarını sağlayacak yatırımları yapmaları için yeterli tasarrufa ihtiyaçları vardır. Bu ülkeler ortaya çıkan gelir ve tasarruf yetersizliklerini karşılamak için, iç ve dış kaynaklara başvurmak zorunda kalmaktadırlar. İç kaynaklar arasında kamu borçlanması ve vergiler yer alır. İç kaynaklar, kamu giderlerini karşılamak için kullanılan bir finansman aracı olmakla birlikte, aynı zamanda devletin ekonomiye müdahalesini sağlayabilen bir maliye politikası aracıdır. Dış kaynaklar ise dış borçlanmayı kapsar. Dış borçlanma, diğer ülkelerden kredi temin edilmesi veya yabancı kaynak transferinde bulunulmasıdır.

Ekonominin karar verici dinamikleri üzerinde köklü bir değişime neden olan 1929 büyük bunalımı sonrasında Keynesyen Teori ile gündeme gelen “Devletin ekonomiye müdahalesinin zorunlu olması” önermesi, yaşanan dönüşüm süreçlerine rağmen devlete atfettiği görev ve yetkiler ile ekonomide kamunun payının genişlemesine yol açmıştır. Günümüzde de

gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere kamu, artan hizmet talebini karşılamanın yanı sıra istikrarlı bir büyüme performansını gerçekleştirmeyi de öncelikli ekonomik amaçlardan biri olarak benimsemiştir (Demircan, 2003). Bu amaçla başvurulan kaynakların başında olan vergiler, mali ve sosyal amaçlı kamu harcamalarını karşılamak üzere belirli kurallar dahilinde nakden ve zorunlu olarak alınan ekonomik değerdir. Verginin etki alanı içerisinde başta büyüme olmak üzere mikro ve makro ölçekte pek çok unsur yer almaktadır (Mucuk ve Alptekin, 2008).

Birçok Batılı ülkede hangi hizmetlerin devlet tarafından karşılanması gerektiğiyle ilgili sıcak bir tartışma yaşanmasına rağmen, gelişmekte olan ülkeler için devlet harcamalarının düzeyinin artırılması ve ekonominin kilit önemdeki alanlarında kamu yatırımlarının artırılması kalkınma sürecinin önemli bir içeriği olarak kabul görmektedir. Bu genel kabul görmüş düşünceye rağmen gelişmekte olan ülkeler 1970'lerden itibaren yaşadıkları enflasyon, dış ödeme zorlukları ve borç stokundaki artışlarla beslenen makroekonomik istikrasızlıklar nedeniyle, iç ve dış dengeyi sağlama ihtiyacı içine girmişlerdir. Bu sorunlara getirilen çözümler gelişmekte olan ülkelerin uzun vadeli büyüme hedefinde olumsuz sonuçlara neden olduğundan, genellikle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) tarafından desteklenen, iç ve dış dengeyi eşanlı olarak sağlama hedefi güden yapısal uyum programları son dönemde etkinlik kazanmıştır.

Dış borçlanma Türkiye gibi yükselen piyasalar için en önemli sorunlardan birisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda Marshall Planı kapsamında alınan dış yardımlar ve borçlanma 1940'lı yıllarda temel finansman kaynağı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde hükümetler 1950'li yıllara kadar denk bütçe ilkesine tabi kalmışlardır. Hükümetlerin harcamalarında bütçe gelirlerini aşmamasını öngören bu muhafazakar maliye politikası 50'li yıllardan sonra değişmiş, genişlemeci maliye politikası uygulanmaya başlanmıştır. 1960 yılından itibaren ekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi için borçlanma zorunlu bir hale gelmiş ve hem IMF ile standby anlaşmaları yapılmış hem de borçlar ötelenmiştir. 1970'li yıllarda petrol krizleri ve Kıbrıs ambargosu dış borçları daha da artırmıştır. 1977 yılından itibaren yetersiz ithalat ve kamu gelirlerinin harcamalarla uyumsuz olması, Türkiye ekonomisini 1980 yılında ortaya konulan istikrar programı ile rekabetçi piyasa koşullarına açmıştır ve ekonomik istikrar hedefi daha fazla önem kazanmıştır. Gelişmekte olan pek çok ülkede ödemeler bilançosundaki dengesizliğin kolayca finanse edilemeyeceği gerçeği birçok ülkeyi dış dengesizlikleri veya enflasyon oranını azaltmayı hedefleyen istikrar politikaları izlemeye mecbur bırakmıştır. Bu politikaların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. 1990'lı yıllarda ise politik kargaşa ve koalisyon hükümetlerinin başarısızlığı nedeniyle ülke aşırı borçlu hale gelmiştir. 2000'li yılların ortalarında ekonomik konjonktürün

düzelmesi sonucu özel sektörün yurtdışından sıfır faizle borçlanması nedeniyle dış borç stoku sürekli olarak artış göstermiş ve özel sektör borcu kamu sektörü borcunu aşmıştır. Yapılan özelleştirmeler de dış borçlanma ile gerçekleştirilebilmiştir ve bunlardan ciddi anlamda gelir sağlanarak büyümeye katkı sağladığı düşünülmektedir (Karagöl, 2010).

Bu çalışmada 1990-2008 döneminde Türkiye'de genişleyici maliye politikası araçlarının büyüme üzerindeki etkileri klasik en küçük kareler metodu ile araştırılmıştır. Bulgularımız, Türkiye'nin 1990'lı yıllardan beri dış borçlanma ile büyüebildiğine işaret etmektedir. İç borçlanma ve vergiler ise anılan dönemde büyümeyi etkileyen bir politika aracı olarak kullanılamamıştır. Türkiye için literatürde gözlemlenen Borçla Büyüme (Growth-Cum-Debt) yaklaşımı daha geçerli olmaktadır. İç borçların büyümeyi istatistiksel olarak zayıf negatif, dış borçların ise pozitif olarak etkilemesi iç borçların yatırıma döndürülemediğini ve dış borçların daha verimli kullanıldığını göstermektedir.

Çalışmanın bundan sonraki ikinci bölümünde, maliye politikası araçlarının kullanılabilme yetkinliği büyüme teorileri kapsamında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde literatür taraması yapılarak, borçlanma ve vergi araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini test eden teorilere ve özellikle Türkiye'de yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Kullanılan veri seti ve yöntem hakkında bilgiler dördüncü bölümde ve analiz sonuçları ise beşinci bölümde raporlanmıştır. Altıncı ve son bölümde, sonuçlar tartışılarak önerilere yer vermeye çalışılmıştır.

2. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomik büyüme, üretim faktörlerinin fert başına yıldan yıla daha yüksek bir reel gelir sağlayacak şekilde artması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi büyüme, ölçülebilir bir nitelik taşımaktadır. Ekonomik büyüme sorunu, iktisat biliminin ortaya çıkmasından bu yana ele alınmış ve bu konuda çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Smith, Malthus ve Ricardo gibi klasik iktisatçılar, iktisadi gerçekliği bütünüyle açıklamaya yönelik kapsamlı kuramlar geliştirmiş olsalar da, 1870'lerden 1940'lara kadar olan dönemde ekonomik büyüme kavramı ve ülkeler arasındaki büyüme farklılıkları politika uygulamalarında ön planda olmamıştır. Klasik görüşte ekonomik yapı içinde devletin rolü dar tutularak tüm problemlerin piyasada kendiliğinden görünmez bir el ile çözüme kavuşacağı düşüncesi nedeniyle, maliye politikası araçlarının kullanımı en aza inmekte ve özellikle borçlanmadan sakınılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde neden bazı ülkelerin kalkınmadığını ve nasıl kalkınma sağlanacağını açıklamaya çalışan teorilerle devam eden yeni bir disiplin olan 'Kalkınma İktisadı' ortaya çıkmıştır. İlk ortaya çıktığı dönemde, devlet önderliğinde sermaye birikimi, başta sanayileşme olmak üzere yapısal değişim gibi uzun dönem amaçlara yönelik Kalkınma İktisadı, 1970'li yılların başlarından beri gözlenen ve kriz boyutlarına varan bir dizi şok sonucu önemini yitirmeye başlamıştır. Kalkınma kavramının iktisat kuramında gündemde olduğu dönemde, Rostow, Chenery, Tinbergen, Nurkse, Scitovsky, Lewis, Rodan, Hirschman, Peroux, Fischer, Clark, Kuznets, Rosenstein, Streeten ve Schumpeter gibi iktisatçıların ortaya koymuş oldukları kalkınma teorilerinin çoğunluğu geri kalmışlığı sermaye yetersizliğine bağlamakta ve dolayısıyla büyümenin itici gücü olarak sermaye tedarikini ön plana çıkarmaktaydı. Sermaye birikiminin sağlanabilmesi için ise iç tasarrufların artırılması, tüketime dönük ithalatın engellenmesi, ticaret hadlerinin iyileştirilmesi, dış yardım, yabancı sermaye ve vergilendirme gibi değişen kaynaklar ve yöntemler önerilmekteydi. Ancak 1970'li yılların petrol şoklarının hemen ardından patlayan borç krizi, gelişmekte olan ülkeleri IMF ve Dünya Bankası güdümünde istikrar ve yapısal uyum programları uygulamaya zorlamış ve bu kuruluşların dışa dönük ve serbest piyasa ağırlıklı neoklasik bakış açıları ülkelerin ekonomi politikalarını belirlemeye başlamıştır.

Büyüme konusundaki arayışlar, 1980'lerin ikinci yarısında, ekonomi teorisi ve ekonometri uygulamalarındaki bazı önemli gelişmelerin de katkısıyla yeni bir akımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni büyüme teorisi ya da içsel büyüme teorisi olarak adlandırılan bu yaklaşım büyümeyi, neoklasik modeldeki gibi piyasa mekanizmasının kontrolü altında olmayan dışsal teknolojik değişme yerine, merkezi olmayan bir piyasa yapısı içinde serbestçe faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlediğini ileri sürmektedir (Ercan, 2000). Romer (1986) ve Lucas'ın (1988) ortaya koydukları içsel büyüme teorileri devletin ekonomideki rolüne olan bakışı büyük ölçüde değiştirmiştir. Teori, öncelikle teknolojik gelişmenin ekonomik sistemin içinde oluştuğunu, dolayısı ile ekonomik kararlardan etkilendiğini söylemekte ve neoklasik yakınsama hipotezini reddetmektedir. Yakınsama hipotezi, sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ekonomide, teknoloji dışsal ve sabitken faiz hadlerinin düşeceği ve fakir ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüüp onları yakalayacağını öngörmektedir. İçsel büyüme modellerinde ise teknoloji içselleştirilmekte ve kamu politikalarının ekonomik büyümeyi etkileme mekanizmaları öne çıkartılmaktadır. Sabit ya da artan getiriyi savunan içsel büyüme modelleri, optimal büyüme oranına ulaşabilmek için kamu müdahalesinin gerektiğini, başka bir ifadeyle, maliye politikasının uzun dönemli büyümeyi etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan içsel büyüme

modellerine göre, bazı iktisat politikası kararları hem fiziksel hem de beşeri sermaye birikimini caydırıcı bir rol oynayarak büyüme üzerinde etkiler yaratmaktadır. Sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu küçük ölçekli açık ekonomilerde, iktisadi politikaların etkileri daha da güçlenmektedir. Bu türden modellerde, örneğin gelir vergisine yönelik politikalar, fiziksel sermaye yatırımlarının getiri oranını azaltarak sermaye birikim oranını düşürür ve bu nedenle büyüme oranı azalır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomik büyümenin sağlanması ülkeler için önemli olmakla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkan temel ekonomik amaçlardan biri olmuştur. Gelişmiş ülkeler belli bir büyüme hızını muhafaza etmek gibi daha kolay bir çaba içinde olurken, gelişmekte olan ülkeler belli bir büyüme seviyesine ulaşma çabasına girmişlerdir. Dış borçlanma, iç borçlanma ve vergi yoluyla ekonomideki büyümenin ne yönde etkilendiğine ilişkin literatürde yer alan teorik ve ampirik uygulamalarda ortak bir sonuca ulaşılamadığı görülmektedir.

Teorik literatürde dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri açıklayan üç model göze çarpmaktadır: Borçla Büyüme (Growth-Cum-Debt) Modeli, Zamanlararası Borçlanma Modeli ve Borç Fazlası (Debt Overhang) Modeli (Bilginoglu ve Aysu, 2008).

Borçla Büyüme (Growth-Cum-Debt) Modeli, yurt içi tasarruf açığı nedeniyle gerçekleştirilemeyen yatırımların borçlanma yolu ile karşılanmasını ele alan bir modeldir (Avramovic vd., 1964, King 1968, Solomon 1977). Borçla büyüme modelleri, ekonomik büyüme sürecinde dış kaynakların fayda ve maliyetlerine göre borç servis kapasitesini incelemektedir. Kullanılan kaynakların faydaları bu kaynakların gelire ve yatırıma dönüştürülmesindeki verimliliğe bağlı olmaktadır. Maliyet ise faiz oranı ve ödeme koşullarına göre saptanabilir. Borçla büyüme modeline göre, ülkeye giren dış kaynaklar, ithalat artışı nedeniyle ortaya çıkan cari işlemler açığını finanse ederse ve ülkedeki yatırım hızı artarsa ekonomi daha hızlı büyüyecektir (Hjertholm, 1999).

Zamanlararası Borçlanma Modeli, dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik modellerden diğeridir (Nissanke ve Ferrarini, 2001). Bu model tüketim optimizasyonu teorisinin bir uzantısı olup şu andaki ve gelecekteki gelir-tüketim düzeyinin borçlanma miktarına duyarlılığını tespit etmektedir. Bu model, uluslararası borçlanmanın ülkedeki tasarruf açığını kapatmadaki önemini göstermektedir. Borçlanma sayesinde bir ülke daha fazla yatırım yapma imkânına ve bunun sonucunda ekonomik olarak daha fazla büyüme olanağına sahip olacaktır.

Borç Fazlası (Debt Overhang) Etkisi'ne göre bir ülkenin gereğinden fazla borçlanması yatırım miktarını düşürecekler. Çünkü yatırımcılar borçların karşılanması için yatırım kazancı üzerindeki vergilerin ileride artmasını beklerler. Diğer taraftan devalüasyon ya da para basılarak borç servisinin karşılanması enflasyonu artırarak yatırımları caydıracaktır. Pattillo ve diğerlerine (2002) göre sahip olunan borç, ödeme gücünden yüksek ise geri ödeme potansiyeli de borç stokuna bağlı olarak belirli bir noktadan sonra azalacaktır. Borç Fazlası durumunda Krugman (1988), iki seçenek önermektedir: Borç fazlası olan ülkelerin borçlarının ödenebilecek düzeye indirilmesi veya 1983 borç krizleri sonrasında IMF ve Amerika'nın benimsediği gibi bu ülkelere tekrar borç verilmesi. Kovrijnykh ve Szentes (2007) borç fazlası olan gelişmekte olan ülkelerde monopol gücüne sahip kreditorlerin bu ülkelerde oluşacak piyasa dengesini bozucu etkileri olduğunu ve rekabetçi piyasaya geçişin ancak büyük şoklar sonucu olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca borçlarla ilgili yeni bir ödeme planı yapılmasının sonuçları genellikle tahmin edilemediğinden aşırı borçlu ülkelerde artan belirsizlikler yatırımcıların yeni yatırım yapma kararlarından vazgeçmelerine neden olur (Moss ve Chiang, 2003).

Karagöl (2002), Türkiye ekonomisi için dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-1996 yılları arasındaki yıllık verileri kullanarak ampirik bir şekilde test etmiştir. Kullanılan büyüme modelinde bağımlı değişken GSMH büyümesi, bağımsız değişkenler ise sermaye stoku, işgücü, beşeri sermaye ve dış borç stokudur. Çalışmada yapılan eşbütünleşme analizine göre uzun dönemde dış borçlarla ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Bilginoğlu ve Aysu (2008) tarafından yapılan çalışmada da Türkiye'deki dış borçların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiş ve dolayısıyla borç fazlası sorunu ile karşı karşıya olunduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada, Türkiye ekonomisine ait 1968-2005 yılları arasındaki yıllık veriler kullanılarak, En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle bir regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda bulunan dış borçların büyümeye olan negatif etkisi ampirik literatürle paralellik göstermektedir. Uysal, Özer ve Mucuk (2009) ise, 1965-2007 dönemine ait verilerle VAR tekniği kullanarak ekonomik büyüme ve dış borçlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgular dış borçların kısa ve uzun dönemde çıktı düzeyini negatif etkileyerek dışarıdan transfer edilen kaynakların verimli kullanılmadığına işaret etmektedir.

Belirli bir kamu harcama düzeyinin vergi ya da iç borçlanma ile finanse edilmesinin ekonomik etkilerinin eşdeğer olduğunu ileri süren Ricardian Denklik Teorisi, özellikle 1980 sonrası dönemde, giderek büyüyen kamu borçlarının etkileri ile ilgili olarak yapılan birçok çalışmada, önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Özbilen, 2003). Robert Barro (1974) tarafından incelenen Denklik durumunda bütçe açıklarının iç borçlanma ile finanse

edilmesi toplam talep, faiz oranları ve sermaye yapısında genişleyici bir değişkenlik yaratmaz. Çünkü bireyler bu borçların ileride vergiler artırılarak finanse edileceğini bilirler ve gelecekteki vergi borcunu düşünerek tasarruflarını azaltmaz aksine bugünden tüketimlerini artırır. Çetin (2005) kamu borçlarının makroekonomik etkilerini saptadığı çalışmada, Türkiye’de kamu borçlarındaki artışın faiz haddi ve fiyatlarda düşmeye neden olduğunu ancak üretim üzerinde etkisinin olmadığını gözlemlemiştir. Analizden elde edilen sonuçları ise Ricardian Denklik hipotezini desteklemektedir. Gürbüz vd. (2007) Türkiye’de yaşanan 1994 ve 2001 krizlerinin en önemli nedenleri olarak kısa vadeli kamu finansman yöntemindeki başarısızlıklara vurgu yapmaktadır.

Çoban, Doğanalp ve Uysal (2008), yaptıkları çalışmada 1987-2007 döneminde Türkiye’de kamu iç borçlanmasının büyüme, enflasyon ve faiz oranları gibi makro değişkenler üzerindeki etkisini Johansen Eş-Bütünleşme Testi ve Granger Nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Analizler sonucu iç borçlanma ve büyüme arasında bir eşbütünleşmenin olduğu, buna karşın iç borçlanma ve faiz oranı ile iç borçlanma ve enflasyon arasında bir eşbütünleşmenin bulunmadığı görülmüştür. Ayrıca, iç borçlanma ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu tespit, son yıllarda Türkiye ekonomisinde meydana gelen büyümenin en önemli kaynağının iç borçlanma olduğuna işaret etmektedir.

Çiçek, Gözegir ve Çevik (2010), bir maliye politikası aracı olarak, iç ve dış borçlanma ile büyüme arasındaki ilişkiyi, Türkiye ekonomisi açısından yapısal kırılma testi ve regresyon analizi yardımıyla 1990Q1-2009Q3 dönemi için 3’er aylık veriler kullanılarak test etmişlerdir. Analiz sonucunda, diğer değişkenler dikkate alınmaksızın iç borç stokundaki artışın gayri safi yurt içi hâsıla artışına olumlu katkı sağladığı, dış borç stokundaki artışın ise gayri safi yurt içi hâsıla artışına olumsuz katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kalkınmakta olan ülkelerde vergi, kalkınma aracı olarak, tasarruf düzeyinin belirlenmesinde ve kaynak dağılımında kullanılan önemli bir araçtır (Yılmaz, 1996). Vergi gelirleri, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde en önemli gelir kaynaklarından biri iken; sosyal güvenlik hizmetleri, devlet yatırımları ve diğer kamusal giderlerin karşılanmasında da önemli bir fon kaynağıdır. Vergilenebilir yeni kaynakların oluşturulmasında kişi başına gelir artışı, sanayileşmenin altyapı ihtiyaçları ve kamu talepleri gibi faktörler etkili olmaktadır (Korkmaz, 1982).

Vergilendirme aracının etkilerini ampirik olarak inceleyen çalışmalar Solow (1956) ile başlamıştır ve genellikle vergilendirmenin uzun dönem büyüme üzerinde etkisinin olmadığını savunmaktadır. İçsel büyüme modeli kapsamında araştırılan dolaylı ve dolaysız vergilerin uzun dönem

büyüme üzerinde negatif etki yaptığı sonucu ortaya çıkmaktadır; ancak dolaysız vergilere nazaran dolaylı vergilerin büyüme üzerindeki etkilerinin daha kısıtlı olduğu kabul edilmektedir. Mendoza vd. (1997) teorik olarak vergi oranlarındaki değişikliklerin büyümeyi etkilemesi yönünde bulgular olsa bile pratikte vergi politikasının uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkilemek için etkili bir araç olmadığını ileri sürmüştür. Gelişmekte olan ülkeler için 1970-1988 dönemiyle ilgili bir veri setini kullanan Easterly ve Rebelo (1992), marjinal gelir vergisi oranının kişi başına tüketim ve büyüme oranı üzerinde negatif etkileri olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Engen ve Skinner (1996) ise tüm marjinal ve ortalama vergi oranlarını değiştiren büyük bir vergi reformunun bile büyüme oranlarında ancak düşük düzeylerde etkilerde bulunacağını iddia etmektedir.

Gül ve Kenar (2009), yaptıkları çalışmada vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi olan 27 ülke için 1980– 2008 dönemini seçerek incelemiştir. Panel veri yöntemi ile derlenen değişkenler üzerinde LLC ve IPS Panel birim kök testi ile Pedroni Panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre paneli oluşturan tüm ülkelerde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Mucuk ve Alptekin (2008) yaptıkları çalışmada dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Türkiye ekonomisi açısından ko-entegrasyon ve Granger nedensellik testleri yardımıyla 1975–2006 dönemi için araştırmıştır. Ko-entegrasyon testi bulguları temel vergi türleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir. Granger nedensellik testi sonuçları ise kısa dönem için yalnızca dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru bir bağıntının bulunduğunu ortaya koymuştur. Temiz'in (2008) bulguları ise toplam vergi gelirleri ile GSMH ikilisinin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini, kısa dönemde ise GSMH büyüme oranından toplam vergi geliri büyüme oranına doğru bir nedenselliğin bulunduğunu göstermiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde büyüme yönelimi ve vergi politikası konulu tez çalışmasında Yanpar (2007) tarafından dikkat çekilen önemli bir husus, gelişmekte olan ülkelerde maliye politikası araçlarının sadece büyüme amaçlı kullanılmasının mümkün olmadığı gerçeğidir. Türkiye açısından, ekonomik büyüme amaçlı olarak yapılabilecek en önemli vergisel teşvik kamu harcamalarının sağlam gelir kaynağı olan vergileme ile karşılanabilecek hale getirilmesi olacaktır. Bu çerçevede kamu harcama reformunun da vergisel önlemlere paralel olarak yürütülmesi gerekmektedir.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Maliye politikası araçlarından borçlanma ve vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analiz edildiği bu çalışmada kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanlarından derlenmiştir.

Sabit fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya göre yıllık büyüme hızını temsilen (BUYUME), dış borç stokundaki yıllık değişimi temsilen (DISBORC), iç borç stokundaki yıllık değişimi temsilen (ICBORC) ve vergi gelirlerindeki yıllık değişimi temsilen (VERGI) sembolleri kullanılmıştır.

Anılan değişkenler için mevcut veri aralıkları aşağıda Tablo 1'de sunulmaktadır:

Tablo 1. Veri Aralıkları

Değişken	Veri Başlangıç Yılı	Veri Bitiş Yılı
BUYUME	1969	2009
DISBORC	1990	2009
ICBORC	1985	2009
VERGI	1924	2009

Tablo 1'den de anlaşıldığı üzere 4 değişkenle analiz yapabilmek için en uygun zaman aralığı dış borç stokuna ilişkin verinin başlangıç yılının 1990 olması sebebiyle, 1990-2009 yılları arasındadır.

Oluşturulan serilerin durağanlığını test etmek amacıyla ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testinden yararlanılmıştır. Serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini belirlemek amacıyla Johansen tarafından geliştirilen Ko-entegrasyon (Eşbütünleşme) testine başvurulmuştur. Değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri tespit etmede Granger tarafından literatüre katılan Nedensellik testinden yararlanılmıştır. Daha sonra da En Küçük Kareler yöntemi ile regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Model şu şekilde kurulmuştur:

$$\text{BUYUME} = \beta_0 + \beta_1 \text{DISBORC} + \beta_2 \text{ICBORC} + \beta_3 \text{VERGI} + \varepsilon_t$$

Kurulan regresyon modelinde BUYUME değişkeni bağımlı değişken olup, Türkiye ekonomisinin Gayrisafi Yurtiçi Hasılasının yıllık artış oranını temsil etmektedir. DISBORC değişkeni Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), tüm kamu sektörü kurum ve kuruluşları ile özel sektör kapsamındaki tüm şirket ve şahısların yurt dışı yerleşiklerden sağlamış oldukları kredilerden doğan yükümlülükler ile yurt dışı piyasalarda ihraç ettikleri tahvillerden doğan yükümlülüklerin toplamından oluşan dış borç stokundaki yıllık değişimi temsil eder. Aynı şekilde ICBORC değişkeni

iç piyasalardan temin edilen borç stokundaki yıllık değişimi temsil etmektedir. VERGI değişkeni ise Türkiye’de toplanan tüm vergi gelirlerindeki yıllık değişimi ifade etmektedir.

Literatür taraması bölümünde belirtildiği gibi her ne kadar ampirik araştırma sonuçlarında dış borçlanma, iç borçlanma ve verginin büyüme üzerindeki etkileri konusunda ortak bir sonuca ulaşılamasa da devletlerin temel olarak büyümek için borçlandıkları ve vergi topladıkları varsayımı altında tüm değişkenlerin beklenen katsayı işaretlerinin pozitif olduğu söylenebilir.

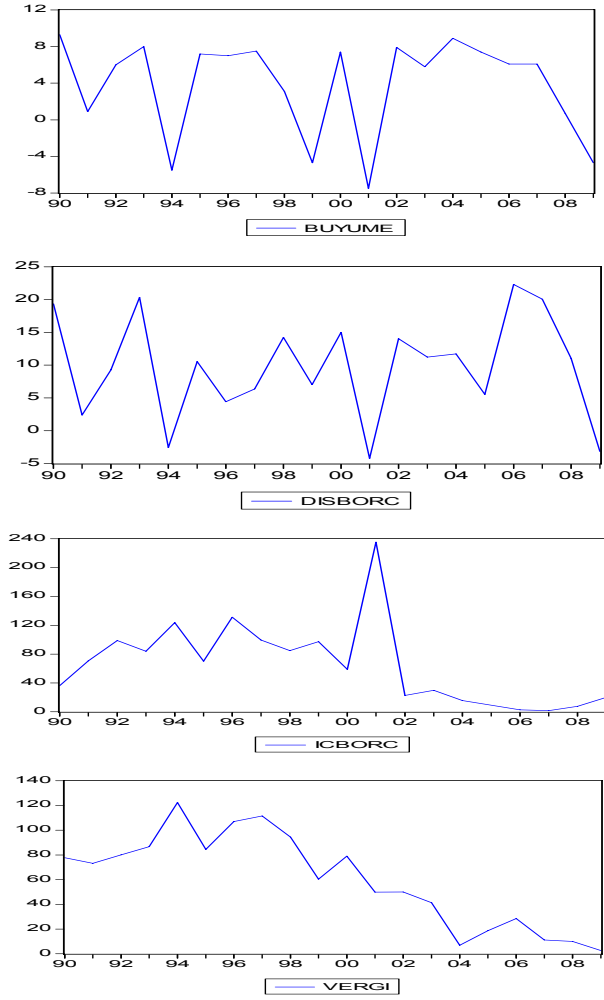
Değişkenlere ait özet istatistik değerleri aşağıda Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. Özet İstatistikler

	BUYUME	DISBORC	ICBORC	VERGI
Ortalama	3.845000	9.748141	65.01365	59.80400
Medyan	6.100000	10.79095	64.58760	66.81000
Maksimum	9.300000	22.32620	235.4070	122.4100
Minimum	-7.500000	-4.224210	1.527020	2.580000
Std. Sapma	5.373862	7.872208	57.93949	37.51947
Çarpıklık	-1.010135	-0.214897	1.208421	-0.097129
Basıklık	2.520900	2.197821	4.649680	1.802950
Jarque-Bera	3.592520	0.690178	7.135471	1.225553
JB Olasılığı	0.165918	0.708157	0.028220	0.541844
Gözlem	20	20	20	20

1990-2000 döneminde yıllık büyüme oranı yaklaşık 3.84 olarak gerçekleşmiş iken, dış borç stokundaki ortalama değişim yaklaşık 9.74 ve iç borç stokundaki ortalama değişim yaklaşık 65.01 civarında olmuştur. Vergilerdeki değişim de oldukça yüksek olup ortalama 59.80 seviyesindedir.

Seçilen değişkenlerin grafikleri ise aşağıda görülmektedir:

Grafik 1.
Değişkenlere ait Grafikler

Grafiklerden gözlemleneceği üzere büyüme ve dış borç birlikte hareket etmektedir. 2001 krizinde DISBORC değeri minimuma inmiş, 2002 yılından sonra ise sürekli olarak artış göstermiştir. İç borç ve vergiler ise 2002 yılından sonra oldukça düşük bir seyir izleyerek maliye politikası aracı olarak önemini kaybetmiştir.

5. ANALİZLER

Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya göre büyüme hızını temsilen (BUYUME), dış borç stokundaki değişimi temsilen (DISBORC), iç borç stokundaki değişimi temsilen (ICBORC) ve vergi gelirlerindeki değişimi temsilen (VERGI) değişkenleri arasında Granger nedensellik ilişkisinin ortaya konulabilmesi için öncelikli olarak değişkenlerin kendi içerisinde bir tutarlılık taşıyıp taşımadığı, yapılacak değerlendirmelerin anlamlılığı açısından önem arz etmektedir. Bunun için değişkenlerin durağan olup olmadığının, durağan olmamaları halinde kaçınıcı dereceden durağan hale geldiklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda yapılan ADF birim kök test istatistiği sonuçları aşağıda Tablo 3'te sunulmaktadır:

Tablo 3. ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Normal Düzey (Sabit Terimli)	Birinci Farklar (Sabit Terimli)	McKinnon Kritik Değerleri	Olasılık
BUYUME	-4.909865		-3.831511	0.0011
DISBORC	-5.346292		-3.831511	0.0004
ICBORC	-3.061221	-7.994960	-3.857386	0.0000
VERGI	-0.077134	-6.026190	-3.857386	0.0001

Tablo 3, McKinnon kritik değerlerine göre BUYUME ve DISBORC değişkenlerinin normal düzeyde durağan olduğunu, buna karşın ICBORC ve VERGI değişkenlerinin I(1) düzeyinde yani birinci farkları alınarak durağan hale geldiklerini göstermektedir.

Durağan olmayan değişkenler (ICBORC ve VERGI) arasında ko-entegrasyon ilişkisinin tespiti için Johansen testinden yararlanılmış ve analiz sonuçları aşağıda Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4. Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Karakteristik Kökler (Eigenvalue)	Test İstatistiği (Trace Statistic)	Kritik Değer	Olasılık
İlişki yok	0.415009	9.656068	15.49471	0.3081
En fazla 1	0.000289	0.005208	3.841466	0.9415

Tablo 4'ten görüleceği üzere eşbütünleşme ilişkisi için herhangi bir anlamlı test istatistiği değeri saptanamamıştır ve iç borç stokundaki değişim (ICBORC) ile vergi gelirlerindeki değişim (VERGI) arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu nedenle Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya göre büyüme hızını temsilen (BUYUME) tüm değişkenlerin aynı düzeyde

durağan olmalarının sağlanması amacıyla bu değişkenlerin birinci derece farklarının alınarak regresyona dahil edilmeleri gerektiği anlaşılmıştır.

BUYUME(I1) değişkeni üzerinde DISBORC(I1), ICBORC(I1) ve VERGI(I1) değişkenlerinin etkilerini tespit etmek için yapılan En Küçük Kareler regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. En Küçük Kareler Regresyon Sonucu

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
DISBORC(I1)	0.374314	0.120494	3.106503	0.0072
ICBORC(I1)	-0.043825	0.020716	-2.115540	0.0515
VERGI(I1)	0.004337	0.051662	0.083946	0.9342
C	-0.313062	1.057130	-0.296143	0.7712
R-kare	0.751460	F-istatistiği		15.11745
Düzeltilmiş R-kare	0.701751	Olasılık (F-istatistiği)		0.000084
Log likelihood	-53.08740	Durbin-Watson stat		2.008267

Modelin F değeri (15.11745), kritik F değerinden büyük olduğu ve F-testi olasılığı yüzde 1'lik anlamlılık düzeyinden küçük olduğu (0.000084) için regresyon modeli genel olarak anlamlıdır. Düzeltilmiş R-kare'nin yaklaşık 0.75 olması ekonomik büyümedeki değişimin yüzde 70'inin dış borç, iç borç ve vergideki değişim tarafından açıklandığını göstermektedir.

Tablo 5'te bulunan regresyon sonucuna göre katsayılar ile modeli şu şekilde yazabiliriz:

$$\text{BUYUME(I1)} = -0.313062 + 0.374314 \text{ DISBORC(I1)} - 0.043825 \text{ ICBORC(I1)} + 0.004337 \text{ VERGI(I1)} + \varepsilon_t$$

Değişkenlerden DISBORC(I1) katsayısı, t-istatistiği (3.106503) kritik değerden büyük olduğu ve olasılığı istatistiksel anlamlılık düzeyi %1'den küçük olduğu (0.0072) için anlamlıdır. Buna göre dış borçtaki yıllık değişimdeki 1 birimlik artış/azalış büyümedeki yıllık değişimde 0.374 birimlik artışa/azalışa neden olmaktadır. ICBORC(I1) katsayısı, %10 düzeyinde istatistiksel olarak negatif anlamlılık sergilemiştir. VERGI değişkeninin ise büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olduğu kanıtlanamamıştır.

Büyüme, borçlanma ve vergi değişkenleri arasında Granger nedenselliği olup olmadığı da kontrol edilmiştir, ancak aşağıda Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere BUYUME değişkeni ile diğer değişkenler (ICBORC,

DISBORC ve VERGI) arasında hiçbir Granger nedenselliğine rastlanamamıştır. Ancak zayıf da olsa VERGI'nin ICBORC'un Granger nedeni olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Barro'nun (1974) kuramına uygun olarak iç borç politikalarının vergi politikalarından bağımsız olmadığı ve Ricardian Denkliği olabileceği düşünülebilir.

Tablo 6. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	N	F-İstatistiği	Olasılık
DISBORC, BUYUME'nin Granger nedeni değildir.	18	2.59024	0.11303
BUYUME, DISBORC'un Granger nedeni değildir.		1.65384	0.22913
ICBORC, BUYUME'nin Granger nedeni değildir.	18	0.09764	0.90763
BUYUME, ICBORC'un Granger nedeni değildir.		1.88211	0.19149
VERGI, BUYUME'nin Granger nedeni değildir.	18	0.17527	0.84118
BUYUME, VERGI'nin Granger nedeni değildir.		0.31812	0.73302
ICBORC, DISBORC'un Granger nedeni değildir.	18	1.30891	0.30346
DISBORC, ICBORC'un Granger nedeni değildir.		0.48840	0.62442
VERGI, DISBORC'un Granger nedeni değildir.	18	0.99206	0.39722
DISBORC, VERGI'nin Granger nedeni değildir.		0.05850	0.94342
VERGI, ICBORC'un Granger nedeni değildir.	18	3.59385	0.05722
ICBORC, VERGI'nin Granger nedeni değildir.		0.04436	0.95676

Vergilerin büyüme üzerinde etkisinin olmaması sonucu, vergi gelirlerinin özellikle 2002 sonrasında azalışa geçmesi olabilir. Vergilerin etkisi göz ardı edilerek aşağıda Tablo 7'de borçlanmanın büyüme üzerindeki etkileri tekrar test edilmiştir. Ancak bulunan sonuçlar vergisiz bir ortamda iç borçlanmanın etkinliğini kaybettiğine ve tamamen dış borçlanmanın büyüme üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi olduğuna işaret etmekte ve Borçla Büyüme (Growth-Cum-Debt) kuramına destek çıkmaktadır.

Tablo 7. En Küçük Kareler Regresyon Sonucu (Vergisiz Ortamda)

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
DISBORC	0.440232	0.136458	3.226123	0.0050
ICBORC	-0.012148	0.018541	-0.655237	0.5211
C	0.343374	2.397940	0.143196	0.8878
R-kare	0.525904	F-istatistiği		9.428877
Adjusted R-squared	0.470129	Olasılık (F-istatistiği)		0.001757
Log likelihood	-54.03331	Durbin-Watson stat		1.368921

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyüme, tüm ülkelerin ekonomi politikasının başlıca hedeflerinden biridir. Diğer kaynaklardan gelir sağlanması olarak tanımlanan borçlanma, ekonomik büyüme sağlamak isteyen ülkelerin iktisadi kalkınma süreçlerini devam ettirmek amacıyla başvurdukları bir maliye politikası aracıdır. İnsanların çalışma, tasarruf, yatırım ve kaynak kullanım kararlarını doğrudan etkileme potansiyeline sahip vergiler ise, ekonomik büyüme üzerinde değişik kanallar aracılığı ile etkili olabilen diğer bir maliye politikası aracıdır. Bu araştırmada 1990-2009 döneminde Türkiye'nin ekonomik büyümesinin iç ve dış borçlanma ile vergilerdeki değişimden ne kadar etkilenebileceği Klasik En Küçük Kareler yöntemi ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Ko-entegrasyon (Eş-Bütünleşme) testi ve Granger Nedensellik testinden de yararlanılmıştır. Sonuç olarak büyüme ile dış borçlanmadaki değişim arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunurken, iç borçlanma ve büyüme değişimi arasında anlamlı negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, 1990 sonrasında borçla büyümenin, vergi ile büyümekten daha avantajlı olduğuna işaret etmektedir.

Araştırma bulgularımız Türkiye için literatürde yapılmış olan diğer çalışmalardan farklı olarak dış borçlanmanın büyümeyi negatif değil pozitif olarak etkilediğine işaret etmektedir ve dolayısıyla Borçla Büyüme (Growth-Cum-Debt) Kuramını destekler niteliktedir. Yine literatürdeki çalışmaların aksine iç borç stokundaki artışın, GSYİH'deki artış hızına olumlu olarak katkı vermeyerek negatif katkı verdiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle dış borçlanmanın iç borçlanmaya göre büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğu ve dış borçların daha verimli kullanıldığı düşünülmektedir.

Keynesyen yaklaşımın politika önerisi olarak gündeme getirdiği açık finansman politikası, araştırmamızda kullandığımız 1990-2009 döneminde de popülist politikacıların hiçbir zaman vazgeçemediği bir strateji olmaya devam etmiştir. Fakat dış borçlanmanın GSYİH'yı artırması durumu, ancak

bu borçların cari işlemler açığını finanse ederse ve ülkedeki yatırım hızını artırırsa olumlu bir gelişme olarak kaydedilebilir. GSYİH'deki artış hızının çalışmalarda büyüme ile ilgili temel ölçüt olarak kullanılması kanımızca yeterli değildir ve ileriki çalışmalarda büyüme ölçütlerinin farklılaştırılması üzerinde durulmalıdır. Diğer taraftan vergi ve iç borçlanmanın büyüme üzerindeki etkinliğinin azaltılması ve araştırma bulgularının denklik teoremine destek vermesi maliye politikaları açısından olumsuzluklar olduğunu sinyallemektedir. Vergiler gerektiği şekilde ve zamanında alınamayarak etkili bir maliye politikası aracı olarak kullanılamamaktadır. Ayrıca iç borç stokundaki artış araştırma bulgularımıza göre büyümeyi negatif etkilemektedir. Alınan dış borcun para politikalarıyla kompanse edilmesi, iç borçlanma araçlarına duyulan güveni ve hükümetin içsel büyüme etkinliğini de kesinlikle sarsmaktadır.

KAYNAKÇA

- Avramovic, D., Gulhatı R., Hayes J. P. (1964), *Economic Growth and External Debt*, The Johns Hopkins Pres, USA.
- Barro, R. J., (1974), Are Government Bonds Net Wealth? *Journal of Political Economy*, 82, pages 1095-1117.
- Bilginoğlu, M. A ve Aysu A. (2008), “Dış Borçların Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı.31, s. 1-23.
- Çetin, A. (2005). “Kamu Borçlarının Makroekonomik Etkileri: Ampirik bir Analiz”, *GOP Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), s. 67-79.
- Çiçek H., Gözegir S. ve Çevik E. (2010), “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990-2009)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 141-153.
- Çoban, O., Doğanalp N. ve Uysal D. (2008), “Türkiye’de Kamu İç Borçlanmasının Makroekonomik Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, s. 245-255.
- Demircan, E. (2003), “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 21, s. 97-116.
- Easterly, W. and Rebelo S. (1992), “Marginal Income Tax Rates and Economic Growth in Developing Countries”, *The World Bank Working Papers*, WPS1050, Washington D.C.
- Engen, E.M. and Skinner J. (1996), “Taxation and Economic Growth”, *NBER Working Paper*, No. 5826.
- Ercan, N. Y. (2000), “İçsel Büyüme Teorisi: Genel bir Bakış”, *Planlama Dergisi Özel Sayı, DPT'nin 42. Kuruluş Yılı*, s. 129-138.
- Gül E. ve Kenar B. (2009), “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Ekonomik Yaklaşım*, 6.

- Gürbüz, Y., Thomas J. ve Tuncer R. (2007). "Public Debt in Turkey: Evaluation and Perspectives", *Applied Economics*, 39, pages 342-359.
- Hjertholm, P. (1999), "Analytical History of Heavily Indebted Poor Country (HIPC) Debt Sustainability Targets", *World Bank/ Nordic Working Seminar*, Review of The HIPC Initiative, Oslo.
- Karagöl, E. (2002), "External Debt and Economic Growth Relationship Using The Simultaneous Equations", *Metu VI. International Economics Research Conference*, 11-14th September 2002, Ankara.
- Karagöl, E. (2010), "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Dış Borçlar", *SETA Analiz Raporu*, sayı 26.
- King, B. B. (1968), "Notes on the Mechanics of Growth and Debt", *Occasional Papers*, No 6, World Bank, Washington D.C.
- Korkmaz, E. (1982), *Vergi Yapısı ve Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi İkt. Fak. Yay., No:489 Gür-Ay Matbaası, İstanbul, s. 13-15.
- Kovrijnykh, N. and Szentes B. (2007), "Equilibrium Default Cycles", *Journal of Political Economy*, 115(3), pages 403-446.
- Krugman, P. (1988), "Financing vs. Forgiving a Debt Overhang", *Journal of Development Economics*, 29(3), pages 253-268.
- Lucas, R. E., (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22 (July), pages 3-32.
- Mendoza, E. G., Milesi-Ferretti, G. M. and Asea, P., (1997), "On The Ineffectiveness of Tax Policy in Altering Long-Run Growth: Harberger's Superneutrality Conjecture", *Journal of Public Economics*, 66(1), pages 99-126.
- Moss, T. J. and Chiang H. S. (2003), "The Other Cost of High Debt in Poor Countries: Growth, Policy Dynamics and Institutions", Center for Global Development, Issue Paper on Debt Sustainability No. 3, Washington.
- Mucuk, M. ve Alptekin V. (2008), "Türkiye'de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006)", *Maliye Dergisi*, Sayı 155, s. 159-174.
- Nissanke, M and Ferrarini B. (2001), "Debt Dynamics and Contingency Financing: Theoretical Reappraisal of the HIPC Initiative", *WIDER Development Conference on Debt Relief*, Helsinki.
- Özbilen, Ş. (2003), "Kamu İç Borçlanmasının Denklik Teorisi Açısından İncelenmesi", <http://www.econtürk.org/Turkiye2003.html> , Erişim tarihi: 22.04.2011
- Pattillo, C. Ricci L. and Poirson H. (2002), "External Debt and Growth", *Finance and Development, A Quarterly Magazine of the IMF*, 39(2), pages 32-35.
- Romer, P. M. (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", *Journal of Political Economy*, 94 (October), pages 1002-1037.
- Solomon, R. (1977). "A Perspective on the Debt of Developing Countries", *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, pages 479-501.

- Solow, R. M. (1956), "A Contribution to The Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), pages 65-94.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı internet sitesi, <http://www.hazine.gov.tr>, Erişim tarihi: 15.12.2010
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu internet sitesi, <http://www.tuik.gov.tr/>, Erişim tarihi: 15.12.2010.
- Temiz, D. (2008), "Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006", *2. Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası internet sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/>, Erişim tarihi: 15.12.2010
- Uysal, D., Özer H. ve Mucuk M. (2009), "Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği(1965–2007)", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), s.161-178.
- Yanpar A. (2007), "Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı.
- Yılmaz, H. (1996), "Türkiye'de Vergi Yapısı ve 1980'den Sonra Sektörel Vergi Yüklerinin Gelişimi", *Uzmanlık Tezi*, Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Proje Yatırımları Değerlendirme ve Analiz Dairesi, Ankara.